

מגפת הקורונה הגיחה לעולמנו, ועמה שאלות הלכתיות רבות. בחלק משלבי המגפה נאסרה ההתקהלות בבית הכנסת, ובמקומות רבים נפתחו מנייני חצרות. נשאלה השאלה – האם השכנים יכולים לעכב פתיחת מניין שכזה, מפני הרעש, או מפני החשש להדבקה בנגיף, או שמא אין הם יכולים למנוע הקמת מניין שכזה.

א. מקור הסוגיא

מקור הסוגיא הוא במשנה במסכת ב"ב (דף כ:), שאומרת: "חנות שבחצר יכול למחות בידו ולומר לו איני יכול לישן מקול הנכנסין ומקול היוצאין, אבל עושה כלים יוצא ומוכר בתוך השוק, ואינו יכול למחות בידו ולומר לו איני יכול לישן לא מקול הפטיש ולא מקול הריחים ולא מקול התינוקות", רבא בגמרא שם מסביר, שתינוקות הכוונה לתינוקות של בית רבן, שבאים ללמוד תורה, "ומתקנת יהושע בן גמלא והילך", שכן גמלא תיקן שיעמידו מלמדים בכל מקום ומקום, ולכן אינו יכול למחות מחמת הרעש.

בנידוננו יש לדון – האם דברי המשנה, שאין השכנים יכולים למחות בקול התינוקות, זהו דין בהלכות תלמוד תורה, מפני תקנת יהושע בן גמלא, או שמא זהו דין בכל המצוות כולם?

ע"מ לבחון את דעות רבותינו הראשונים בעניין, יש לעיין כיצד הם פירשו את דברי הגמרא בהמשך העמוד, שמחלקת בין מלמד תינוקות שאי אפשר למחות בו, לבין "סופר מתא".

רש"י (ד"ה סופר מתא) מפרש: "מלמד תינוקות העיר, ומושיב מלמדים תחתיו, והוא מורה את כולם איך יעשו, ויש שם קול גדול", א"כ רואים מדברי רש"י שכיוון שהוא איננו מלמד את התינוקות עצמם, אלא את המלמדים, א"כ זה אינו בכלל תקנת יהושע בן גמלא, ולכן אפשר למחות בסופר זה, מפני הקול.

הרמב"ן (דף כ"א. ד"ה בספרא דמתא) מקשה על ביאור רש"י, הרי גם הלימוד של המלמד הגדול הזה הוא מצווה של לימוד תורה לתינוקות של בית רבן? לכן הוא מסביר, ש"סופר מתא" זה איננו סוג של מלמד, אלא פירושו "סופר העיר", אדם שתפקידו לכתוב את שטרי החוב או ספרי התורה וכדומה. גם רבינו ירוחם מפרש כדברי הרמב"ן, אך בשינוי קל: "כותב שטרי מקח וממכר, ושטרי טענתא וכיוצא בהן, אבל סופר שכותב ספרים דינו כמלמד תינוקות של ישראל".

הב"י בסימן קנ"ו סובר, שנחלקו הרמב"ן ורש"י עם רבינו ירוחם (וכל הראשונים עמו) האם הותר להרעיש בכל דבר מצווה, או שהותר רק בלימוד התינוקות, מתקנת יהושע בן גמלא. כביאור הב"י בדעת רבינו ירוחם כתב במפורש הטור: "והוא הדין נמי לכל מילי דמצווה, כגון לחלק צדקה או להתפלל בעשרה".

אך לכאורה ניתן היה להציע אפשרות אחרת לחלוקת דברי הראשונים, וכך כתב בספר כנסת הגדולה (סי' קנ"ו ב"י אות א'), שישנם ג' דעות ברבותינו הראשונים. דעת רש"י שהותרה רק מצוות לימוד תורה לתינוקות של בית רבן, מכח תקנת יהושע בן גמלא. מנגד דעת הטור שהותרה כל מצווה, ובדרך האמצע עומדים רבינו ירוחם וראשונים רבים שסוברים שלא הותרו שאר המצוות, אבל כן הותר כל דבר שקשור להגדלת תורה ולהאדרתה, כחלק מהרחבת תקנת יהושע בן גמלא.

א"כ לסיכום, לדעת הב"י רוב הראשונים סוברים שאין אפשרות למחות ברעש שנובע מכל דבר מצווה, ומיעוטם סוברים שרק ברעש של לימוד תורה לתינוקות של בית רבן אין אפשרות למחות,

אך לפי דעת "כנסת הגדולה", דעת רוב הראשונים שהותר כל דבר שקשור להרבצת תורה, ומיעוטם תפסו קצוות, יש שהתירו רק תלמוד תורה לתינוקות של בית רבן, ומיעוטם התירו כל דבר מצווה. בכל אופן מקים המניין יכול לטעון "קיים לי" כדעת השו"ע, שהתיר כל דבר מצווה.

ב. סברות הדין

הנה, לשיטות הראשונים שהותר רק לימוד תורה, מתקנת יהושע בן גמלא, מובן שחז"ל תקנו שלא יהיה ניתן למחות, ע"מ שלא תשכח תורה מישראל. אך לדעות הראשונים שהותר כל דבר מצווה, לכאורה צ"ע מדוע הותר להזיק ברעש לצורך מצווה?

החת"ס (דף כ"א. ד"ה אלא אמר) כתב, שישנו דין שאי אפשר למחות בדבר מצווה שמוטל על הציבור כולו, כגון הקמת בית כנסת ומניין, ויהושע בן גמלא רק חידש, שגם תלמוד תורה יהיה חיוב על הציבור כולו, ולא על כל הורה והורה.

מאידך, דעת ה"להורות נתן" (ח"ג סי' ק), שכיוון שבכל דבר מצווה "ניחא ליה לאיניש שתיעבד מצווה בגופיה טפי מבמוניה", לכן אנחנו אומרים שמסתמא הוא מתרצה בהקמת התלמוד תורה, והמלמד מחזיק בנזק, כיוון שמסתמא מוחל. לכאורה דבריו מתיישבים יפה בלשון הרמב"ם, שכותב (הלכות שכנים פ"ו הלכה י"ב): "אבל אינן יכולין למחות בידו ולומר לו אין אנו יכולין לישן מקול הפטיש או מקול הרחיים, שהרי החזיק לעשות כן, וכן יש לו ללמד תינוקות של ישראל תורה בתוך ביתו, ואין השותפין יכולין למחות בידו ולומר לו אין אנו יכולין לישן מקול התינוקות של בית רבן", נראה מדבריו שהטעם שאי אפשר למחות בדבר מצווה, הוא מפני שכבר החזיק. רבותינו האחרונים התחבטו בהבנת דברי הרמב"ם, כיצד את תחילת המשנה הוא לומד במציאות שהחזיק, ואילו בסיפא ודאי מדובר אפילו לא החזיק, כפי שנימקה הגמרא – "מתקנת יהושע בן גמלא ואילך", ע"פ דברי ה"להורות נתן" הדברים מובנים, שכל הסיבה שמותר לדבר מצווה, זה משום שאמרינן שמסתמא ניחא ליה לאיניש, ולכן הוא מחזיק.

אך לכאורה יש לפקפק האם אפשר לומר בכהאי גוונא טענה של חזקה משום ש"מסתמא ניחא ליה", הרי ברגע ששמע השכן את דבר הקמת המניין צווח ככרוכיא שאיננו חפץ בהקמת מניין זה?

ואכן לכאורה יש בזה מחלוקת. שו"ת בנימין זאב (סי' רפ"א), ועוד מרבתינו סוברים ששייך "ניחא ליה לאיניש" גם אם הוא צווח שלא ניחא ליה, וסברתם, משום ש"יצר הרע הוא דנקטיה", אך מנגד בספר עקרי הד"ט (או"ח דף צ"ט). ועוד סוברים שאם צווח לא אמרינן שניחא ליה. בספר שדי חמד (מערכת נ' כלל י"ד) סובר שאין מחלוקת, אלא תלוי האם גילה דעתו מראש, או שלא גילה דעתו מראש שלא ניחא ליה, שאם לא גילה דעתו מראש אז שייך לומר שבדרי"כ ניחא ליה, רק שתקפו שיגעון היצר לרגע קט, אך אם גילה דעתו לא שייך לומר כן. ע"פ דבריו בנידו"ד שלא מדובר שהתנה מראש, לכאורה לכולי עלמא אמרינן ניחא ליה לאיניש דתיעבד מצווה בגופיה. אך הוא כבר כתב שהספרים לא מצויים אצלו, ואכן עיני הרואה תחזינה מישרים שישנה מחלוקת בדבר.

ג. חילוני המוחה

לכאורה יש לדון, ע"פ הטעמים הנ"ל, מה הדין אם השכן המוחה הוא חילוני גמור. לפי דברי החת"ס שהחיוב הוא מדין מצוות המוטלות על בני העיר, האם חילוני מחוייב להשתתף במצוות הנ"ל? וגם לפי טעמו של ה"להורות נתן", האם גם בחילוני אנחנו אומרים ש"ניחא ליה לאיניש דתיעבד מצווה בגופיה? הנה לכאורה הספק הוא רק לפי הפוסקים שאומרים שגם במקרה בו התנה מלכתחילה לא

מועיל לו לצוות, אך לכאורה לפוסקים שסוברים שיכול להתנות, חילוני שמנותק לגמרי מהמסורת, נראה פשוט שהוי כאילו התנה מראש.

הנה הפוסקים דנו באריכות בעניין יהודי מומר, האם ניתן לכופו ליתן גט, מפני שהרמב"ם נימק את כך שכופים, משום שיצרו תקפו, אך באמת האדם רוצה לקיים את המצווה, ולהיות בכלל ישראל, האם גם במומר ניתן לומר כך? דעת רוב הפוסקים שאי אפשר לומר במומר סברא זו, וא"כ גם בנידו"ד נראה שלנימוק ש"ניחא ליה לאיניש דתיעבד מצווה בגופיה", לא שייך לומר לחילוני כך. אלא דיש לדון, האם אנחנו נחוש לטענתו של החוטא, או שמא לא נתחשב בהיזק המצווה כלפי החוטא?

לפי טעמו של החתם סופר, שהטעם שאי אפשר למחות במצוות, הוא מפני שישנו חיוב על כל הקהל במצוות לימוד תורה לתינוקות, או בתפילה במניין, מה יהיה הדין בחילוני?

הרמ"א באו"ח (סי' קנ"ד) פסק, שמומר שתרים שעווה וכדו' לבית הכנסת אין מקבלים ממנו, ואילו הש"ך ביו"ד (סי' רנ"ד ס"ק ה') הביא בשם המהרי"ט שמותר לקבל ממומר. נחלקו רבותינו האחרונים האם ישנה מחלוקת ביניהם, לדעת הפרי מגדים (סי' קנ"ד א"א ס"ק י"ח) ישנה מחלוקת בין הרמ"א למהרי"ט, אך לפי החיי אדם (כלל י"ז אות נ"ב), הרמ"א דיבר על תרומת חפץ, ואילו האגודה דיבר על תרומת כסף. הנה ודאי לפי דברי הפמ"ג, ואף לפי דברי החיי אדם שמקבלים כסף מן המומר, אין על המומר חיוב להשתתף בהקמת בית הכנסת כמו שיש חיוב על ישראל אחר, להיפך, לא בטוח שהותר ללכת ולבקש ממנו, כפי שכתב בשו"ת יביע אומר (ח"י סוסי"י כ"ב).

אפשר לדחות ולומר, ששם יש עניין שיקרא שמו על התרומה, ולכן אפקעינו רבנן מן החיוב, אך אולי לעניין שלא יוכל למחות הרי הוא בעינו עומד. עוד יש לעיין, שכן לעניין מומר שיצא מכלל ישראל, נראה ברור שאין החילונים בכלל, ומטעם זה בשו"ת "במראה הבזק" התיר לקבל תרומה מחילוני לבית כנסת, א"כ אולי ישוב החיוב לאיתנו.

נראה לענ"ד שברור שיכנס שיקול נוסף של "לא יהא חוטא נשכר", הרי לא יעלה על הדעת שהחילוני יפרוק כל עול, ואח"כ יבוא בטענות שהמצוות מפריעות לו ונקבל את טענתו. מסברה דומה בשו"ת המהריט"ץ (סי' פ"ג) כתב, שיהיה כפייה במומר ליתן גט, כיוון שלא מסתבר שאת ישראל נכפה, ואילו את המומר לא נכפה, "שלא יהא חוטא נשכר", אע"פ שטעם הכפיה איננו שייך.

לסיכומו של עניין, ישנם שני הסברים מדוע אי אפשר למחות בקול המצווה, או משום שהאדם מחוייב שמצוות אלו יתקיימו, או משום ש"ניחא ליה לאיניש דתיעבד מצווה בגופיה". לעניין חילוני שמוחה, מצד "ניחא ליה לאיניש" לכאורה החילוני יכול למחות¹, ומצד חיוב החילוני בקיום המצווה יש להסתפק, אך בלא"ה לכאורה יש לומר שלא יצא חוטא נשכר, ולא ניתן לו למחות.

ד. חצר השותפים

הלבוש (ח"מ סי' קנ"ו סעיף ג') כתב, שהדין שאי אפשר למחות על דבר מצווה, הוא רק בשימוש שעיקרו בביתו הפרטי של האדם, אך במקרה שנשתתפו בבית אי אפשר לטעון "אדעתא דהכי נשתתפתא",

1. דברים אלו נכונים רק לשיטת המהר"א ששון (סי' קל"ט) שסובר שלא אמרינן "קים ליי" בנזקי רעש, אך לדברי הש"ך (תק"כ סי' קכ"ז) ועוד שחלקו על דבריו (כפי שנזכיר מעט בהמשך בעז"ה), יכול המזיק לומר "קים ליי" כדברי הפוסקים שאיננו יכול למחות.

כיוון שיש תנאי שימוש נורמאליים לבית. כיוצא בדבר, במדינת ישראל תנאי השימוש בחצר של בניין מתירים "שימוש בצורה סבירה", בדרי"כ שימוש זה כולל תפילה ארעית אך לא הקמת בית כנסת לתפילות קבועות.

ה. טענת "מרבית את המגפה"

לכאורה יש לדון, מה הדין במקרה שהשכן הינו ב"קבוצת סיכון", והוא טוען שהוא חושש שקיום המניין עלול לגרום להדבקתו בקורונה, משני טעמים, הטעם הראשון הוא שמתאספים אנשים מחצרות אחרות, ונוגעים בחפצים שגם הוא נוגע בהם, וכך הוא עלול להדבק. והטעם השני הוא שהמצאות חברי הבניין במניין עלולה לגרום להדבקתם, כאשר השכן גם הוא נפגש עמם בחדרי המדרגות וכו'.

הריב"ש (סי' קצ"ו) נשאל, אודות בניין שפתחו בו בית אריגה, והשכנים טענו שהם חולניים, והדבר פוגע בבריאותם. הריב"ש שם פסק, שהטעם שבדרי"כ אי אפשר למחות על רעש במקרה כזה, זה בגלל שמסתמא מחל, אך כאשר השכנים הם חולניים, זה כ"קוטרא ובית הכסא", שמרוב היוקם אין להם מחילה. לכאורה ע"פ דברי הריב"ש האלו היה נראה לומר, שגם בנידו"ד שהדבר מסכן את נפשם של השכנים, הרי זה כקוטרא ובית הכסא שאין בזה מחילה.

הנה יש לעיין, האם דברי הריב"ש האלו נאמרו רק במקרה של מלאכה, או אף בנידון של דבר מצווה, שהרי בדבר מצווה לא מועיל מחאה, כמו שהבאנו לעיל. אך הגרי"ח זוננפלד (שלמת חיים אבהע"ז סי' תע"ד), פסק שבמקום מצווה אף חולים אינם יכולים למחות, אך בשו"ת להורות נתן (ח"ג סי' ק"א) כתב, שבדברי הריב"ש אמורים גם בדבר מצווה, משני טעמים, הטעם הראשון הוא ש"אין לך בו אלא חידוש", ולא תיקנו חז"ל אלא אצל הבריא, והטעם השני הוא, שאם הדבר יזיק לו עד כדי כך שיפגע בבריאותו, ומטעם זה יעזוב את הבית, ברור הדבר שלא זה מה שדרשו חז"ל מהאדם, ובכגון זה ודאי יכול למחות.

אך בנידוננו לכאורה גם לדעת הלהורות נתן, האדם לא יעזוב את ביתו, אלא אולי יאלץ פחות להסתובב, ולא לישב על החפצים הציבוריים בחצר (אך אם המוחה שותף גם בהם, ושימוש המתפללים האחרים מונע ממנו להשתמש בחפציו, לכאורה הוא יכול לעכב את שימושם), ולכן נראה שהוא איננו יכול לעכב בטענה של "מרבית עלי את המגפה".

יתרה מזאת, במקום שהאדם עושה בהיתר (כגון משום "קים ליי"), כתב התומים (קיצור כללי תק"כ סי' תכ"ז) שיכול האדם לומר לחבירו, שאם הדבר מזיקו הוא יכול לעזוב את ביתו. ואף לדעת המהר"א ששון (סי' קל"ט) שחולק, כתב בשו"ת תשורת ש"י (ח"א סי' ת"מ) שטעמו הוא משום שהניזק יושב בביתו, ונחבל בכל רגע, וא"כ המזיק עובר בכל רגע על איסור היזק, ולכן לא מועיל לומר "קים ליי" אל מול האיסור, אך בנידוננו שאין הכרח שהאדם יזק, ובישיבתו בביתו הדבר לא מפריע לו כלל, נראה פשוט שאין הוא יכול למחות.

ו. סיכום

להלכה נראה לכאורה, שהשכנים יכולים למחות בהקמת המניין בחצר הבניין, במידה ואיננו עומד בגדר "שימוש בצורה סבירה", מדין "לא אדעתא דהכי נשתתפתי", אך במידה ואינם שותפים אינם רשאים למחות בדבר המצווה.